

de preventie faalt, de repressie zijn intrede doet en bijgevolg culpabiliseert de Federale overheid de Gemeenschappen voor het falen van de algemene en bijzondere preventie. Volgens Maes zet België ook een stap terug doordat jongeren vanaf 16 jaar veel gemakkelijker uit handen gegeven worden. Dit druipt volledig in tegen elke internationale regelgeving. Wat we dus zien is een repenalisering die wordt verkocht onder het mom van de 'modernisering' van het jeugdbeschermingsrecht met als gevolg een stijging van gesloten Federale instellingen. Bovendien worden jeugdrechters belaagd. Veel van hun vroegere taken worden nu gegeven aan de parketmagistraten enerzijds en aan de privé (cf. herstelbemiddeling) anderzijds met als enige rechterlijke toetsing de 'openbare orde'. Jeugdrechters kunnen zo niet meer voor alle min 18-jarigen ten volle jeugdrechter zijn.

Lieve Bradt
Rudi Roose
Thomas Maesele*

RUBRIEK CRIMINOLOGIE EN STRAFRECHTSTHEORIE

Enkele kanttekeningen bij de (publieke) taken en verantwoordelijkheden van criminologen.

Waar moeten criminologen zich mee bezighouden? Wat is de betekenis van criminologisch onderzoek? Op welke wijze kunnen criminologen onafhankelijk onderzoek uitvoeren? Kan er überhaupt wel onafhankelijk onderzoek worden gedaan? Wat is de taak van de criminoloog? Moet hij deelnemen aan het publieke debat? Dit soort vragen passeerde de revue tijdens de workshop die georganiseerd werd door de deelredactie "strafrechtstheorie en criminologie". De voorzitter van deze workshop was Patrick Van Calster (Universiteit Leiden, Nederland). Daarnaast stonden Lode Walgrave (K.U. Leuven), Ronnie Lipens (Keele University, U.K.) en René van Swaa-

ningen (Erasmus Universiteit Rotterdam, Nederland) op het programma.

De inleider van deze workshop, Lode Walgrave, zette meteen een scherpe toon. Hij vroeg zich hardop af op welke wijze criminologen in het huidige maatschappelijke klimaat van punitief populisme en consumptiedemocratie onafhankelijk kritisch onderzoek kunnen doen. Volgens Walgrave kan het allerlei richtingen uit. Zo zouden criminologen kunnen kiezen voor de harde wetenschappelijke aanpak. Maar, zo voegde hij daar snel aan toe, de sociale werkelijkheid laat zich moeilijk vangen in cijfers, statistieken en verklaringen, laat staan dat ze objectieve kennis zou genereren. Indien wetenschappers en onderzoekers zich er niet van bewust zijn dat wetenschappelijk onderzoek gestuurd wordt door simplificaties en theorieën die in wezen sociale constructies zijn, kan het rigoureuus toepassen van de wetenschappelijke methode leiden tot charlatanisme. Volgens Walgrave ligt de meerwaarde van de wetenschappelijke methoden daarom in het systematische van de onderzoeksmethoden en de controleerbaarheid die zij genereren.

Een ander pad dat criminologen kunnen kiezen, aldus Walgrave, is deze van de expertisewetenschap. Het gevaar bestaat echter wel dat ze de door de overheid gehanteerde definities en problemen kritiekloos overnemen en aanvaarden. Walgrave verwees hierbij naar de *embedded war journalism*, waarbij journalisten zich door de Amerikaanse overheid hebben laten leiden bij het verslaan en het rapporteren over de Golfoorlog. Als we dit beeld zouden toepassen op criminologie en criminologen wordt duidelijk dat het gevaar bestaat dat het vakgebied en haar onderzoekers verstrikt raken in het discours en denkpatroon van de overheid, waardoor criminologen mogelijks hun onderzoeksprogramma in belangrijke mate daardoor laten bepalen. Daarom, zo argumenteerde Walgrave, moet de criminologie loskomen uit haar verankering in het dagelijkse beleid.

Maar er is ook goed nieuws. Volgens Walgrave horen we binnen de criminologische wetenschappen steeds luider de roep naar meer autonomie. Dit wijst mogelijks op een heropleving van de kritische criminologie. Een maximalistische opvatting van het herstelrecht zou een

* Universiteit Gent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Vakgroep Sociale Agogiek

belangrijke ondersteuning daarbij kunnen zijn. Allereerst gaat een maximalistische opvatting verder dan het poneren dat de strafrechtspraak meer herstelgericht moet worden ingevuld. Een tweede reden is dat ze stelt dat het bestaande strafrechtsmodel moet worden ingeruild voor een model waarin herstel centraal staat. We mogen daarbij, aldus Walgrave, niet aan één van de belangrijkste kritieken op het herstelrecht voorbij gaan. Deze heeft te maken met de rechtswaarborgen. De veelgehoorde kritiek is dat herstelrecht onvoldoende rekening houdt met het vermoeden van onschuld, het recht op rechtsbijstand, en dergelijke meer. Walgrave's antwoord was dat de rechtswaarborgen die in het strafrecht gelden niet zomaar kunnen worden overgedragen naar het herstelrecht. De reden daarvoor is dat het twee verschillende paradigma's zijn. De regels van volleybal, zo drukte Walgrave het uit, kun je niet gebruiken voor een potje basketbal.

Vervolgens pleitte Walgrave voor een criminologie die haar verantwoordelijkheid opneemt en vragen stelt over definities, maatschappelijke achtergronden en de keuzes die de overheid maakt. Daarom moet zij een *public criminology* worden, een criminologie die haar bevindingen inbrengt in het publieke debat, ook als het daarbij ingaat tegen de politieke en populistische golf. Walgrave voerde een vurig pleidooi voor een criminologie als utopianisme die zich richt op "de kwaliteit van het maatschappelijke leven". Immers, net zoals iedereen moeten criminologen zich ervan bewust zijn dat zij medeverantwoordelijk zijn voor de kwaliteit van het leven.

Ronnie Lippens vroeg zich af wat "de kwaliteit van het maatschappelijke leven" dan wel mag betekenen. Niet alleen wat het is, maar misschien vooral wie dat bepaalt. Volgens Lippens is het zo dat de betekenis van woorden tot uitdrukking komt in de relaties die mensen met elkaar hebben. Daarom is het goed om te kijken naar de wijze waarop woorden worden gebruikt, door wie ze worden gebruikt en met welke andere woorden ze in relatie staan. Deze vragen leiden, volgens Lippens, tot enkele bedenkingen bij de polarisaties die Walgrave aangaf. Zo merkte hij op dat een door en in herstelrecht geïnspireerde

criminologische theorie en praktijk niet louter gaat over negotiatie en communicatie tussen gepolariseerde dogma's. Waarom zou men alleen maar volleybal en basketbal mogen spelen, vroeg Lippens zich af? Waarom geen korfbal? Vervolgens brak Lippens een lans voor het verkennen van andere paden, los van de vastgeroeste routines en buiten het afgebakende. Volgens Lippens moeten criminologen zich openstellen voor het andere, het onverwachte, het toevallige. Alleen dat stelt ze in staat om platgetreden paden te verlaten, nieuwe horizonten te verkennen en nieuwe vragen te bedenken.

René van Swaaningen begon met een korte schets van de ontwikkeling van de criminologische wetenschappen in Nederland. In de jaren zeventig was er in Nederland een scherpe, ideologische tegenstelling tussen de gouvernementele criminologie, die de overheid bediende en de non-gouvernementele, die een eerder onafhankelijke kritische positie innam. Het verwijt aan de non-gouvernementele, academische criminologie was dat zij onderzoek deed waar niemand wat aan had. Daarom werd in Nederland aan het begin van jaren zeventig het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) opgericht. Echter, met een nieuwe generatie criminologen die vanaf de jaren negentig de academische wereld bevolkte, begon ook daar beleidsrelevant onderzoek centraal te staan. Veelal beperkt dit beleidsgerichte onderzoek zich tot het weergeven van en rapporteren over feitjes. En de onderzoekers hebben daar helaas weinig aan toe te voegen. Volgens Van Swaaningen ligt een goed georganiseerde overheid daar mee aan ten grondslag. De relatief gemakkelijke beschikbaarheid van gegevens die door de overheid en haar instituten zijn verzameld zorgen ervoor dat criminologen steeds minder zelf data gaan verzamelen. Eén van de gevolgen is dat onderzoekers niet tot fundamenteel nieuwe, of andere inzichten komen. Van Calster merkte daarbij op dat het min of meer onomstreden onderzoeksobject, namelijk het politie- en justitieapparaat, daar eveneens voor aansprakelijk kan worden gesteld. Het is immers precies dit onderzoeksobject dat in belangrijke mate de interesses van criminologen stroomlijnt. Onderzoekers lijken daardoor welbepaalde, veelal beperkte en steeds

terugkerende onderzoeksvragen te ontwikkelen, die bijna uitsluitend met positionele en justitiële gegevens kunnen worden beantwoord. Het lijkt er met andere woorden op dat het merendeel van het criminologische onderzoek zich kenmerkt door een routinematige bevestiging van het reeds gekende. Van Swaaningen merkte echter op dat er momenteel in Nederland een kentering plaatsvindt. Zo wordt er steeds meer kwalitatief wetenschappelijk onderzoek gedaan. Op de vraag van Van Calster dat dit erg duur onderzoek is, en wie dat dan betaalt, antwoordde Van Swaaningen dat de eindejaarsscripties van de studenten worden ingezet om deze projecten uit te voeren.

Maar ook een *public criminology*, dat wil zeggen een criminologie met een autonome agenda waarmee ze het publieke debat tracht te beïnvloeden, is niet vanzelfsprekend, volgens Van Swaaningen. Op basis van eigen ervaring vertrouwde Van Swaaningen de aanwezigen toe dat hij niet te spreken is over de positie en de werkwijze van de media in dat debat. Vaak is het zo dat politici en wetenschappers geacht worden mediatraining te krijgen. Maar volgens Van Swaaningen is het meer dan tijd dat de media eens een training in de wetenschappen krijgen. Immers, journalisten vragen criminologen voortdurend te reageren op eenvoudige nieuwsfeitjes en dingen die de journalist zelf beter eerst zou opzoeken. Het lijkt erop dat journalisten intellectueel lui zijn en serieuze analyses en duiding nog amper aan bod laten komen.

Van Calster zei veel minder optimistisch te zijn. Hij hoort geen roep naar meer autonomie. Hij illustreerde zijn bedenkingen met iets wat hem onlangs was overkomen toen hij een artikel bij een wetenschappelijk criminologisch tijdschrift had ingediend. Het artikel handelde over de collectieve winkelontzegging (CWO) in Den Haag. De CWO is een civielrechtelijke maatregel. Iedereen die in een Haagse winkel 'ongewenst gedrag' pleegt, loopt het risico uit die winkel (en alle andere die dit beleid onderschrijven) te worden gezet. Die ontzegging is mogelijk op grond van regels die ter plaatse gelden. Dit betekent dat de ondernemers verantwoordelijk zijn voor het opleggen van het (collectief) winkelverbod. Een winkelier of ingehuurde particuliere beveili-

ger beslist dus of iemand de toegang wordt geweigerd. Wanneer een CWO wordt opgelegd, wordt het strafproces (en haar rechtswaarborgen) overgeslagen. Er kan nog steeds tot strafrechtelijke vervolging worden overgegaan. Maar zelfs al zou deze tot een vrijspraak leiden, dan nog is de winkelier niet verplicht om de CWO op te heffen. Met de vrijspraak is immers nog niet aangetoond dat er geen kans bestaat dat de betrokkene opnieuw ongewenst gedrag zal vertonen. Dit soort maatregelen gaat verder dan preventiemaatregelen. Het artikel werd vooraf gegaan door een citaat van The Smiths: "Shoplifters of the World. Unite and take over!". Na enkele maanden werd meegedeeld dat het artikel door de redactie geschikt was bevonden, dat het de peer review met succes had doorstaan, maar dat het citaat kon niet worden opgenomen. Een bijdrage die de wetenschappelijke toets had doorstaan, maar niet kon worden gepubliceerd omwille van een voorafgaand citaat, één lijntje uit een songtekst, het deed Van Calster denken aan de Amerikaanse overheid ten tijde van de eerste Golfoorlog toen van bands geëist werd dat ze hun naam aanpasten als deze naar oorlogsterminologie verwees. Zo moest "Massive Attack" zolang de oorlog duurde door het leven gaan als "Massive". Van Calster merkte nog fijntjes op dat de redactie bestaat uit collega-wetenschappers. Naar het einde van de workshop werden de heren steeds openhartiger. Zo kon de goede luisteraar horen dat de sprekers ook kritiek hadden op de universiteiten. Steeds meer wordt van wetenschappers en onderzoekers verwacht dat ze ook goede managers zijn. Ze hollen van vergadering naar vergadering, zo vertelde Walgrave, waardoor ze nog amper aan lezen toekomen. Zelf hoopt Walgrave dat het tijdens vakanties regent. Het zijn één van de weinige momenten om te lezen. Walgrave bekende dat hij pas sinds zijn emeritaat de tijd heeft om te kunnen lezen. Deze bekentenis leidde bij de voorzitter tot de bedenking wie de teksten en onderzoeken van criminologen eigenlijk lezen. Zoals de voorzitter van de workshop benadrukte is het sociaal-wetenschappelijke onderzoek verbrokken geraakt en is er een wildgroei aan vele specialisten. Elk specialisme heeft haar eigen vaktijdschrift en haar eigen specifieke lezers. Het plan

om de problemen en resultaten van deze gespecialiseerde onderzoeken met elkaar te verbinden in een ruimer theoretisch kader wordt steeds wegens gebrek aan tijd verder naar de achtergrond geschoven. Volgens recent onderzoek heeft de gemiddelde wetenschappelijke tekst gemiddeld zo'n 1.2 lezers. De sprekers hadden wat dat betreft geen enkele illusie. Lippens merkte op dat hij eigenlijk schrijft voor zijn studenten. Hij argumenteerde dat deze studenten later misschien op belangrijke en invloedrijke posities in de samenleving terecht komen. Misschien dat er dan langs die weg iets kan veranderen. Zoals één van de sprekers het uitdrukte: "onderzoek; dat doe je voor het onderwijs".

Patrick Van Calster*

RUBRIEK INTERNATIONAAL EN EUROPEES STRAFRECHT:

Een brug te ver of toch eentje te kort?

Onder het voorzitterschap van Gert Vermeulen, reflecteerden Eveline De Wree, Christine Janssens en Erik Verbert over een aantal thema's binnen de brede waaier van Europees en Internationaal strafrecht, naar aanleiding van de 30ste verjaardag van Panopticon. Als eersten kwamen wederzijdse erkenning en harmonisatie aan bod als thema's binnen het Europees strafrecht. Zij werden gevolgd door het tribunaalrecht en de problematiek rond de gevangenis in Guantánamo als thema's binnen het Internationaal strafrecht. Tot slot werd het interne Belgische wetgevingsbeleid en de rol van de academische wereld in dit alles besproken.

Dat Europees en Internationaal strafrecht beide volop in beweging zijn en dat ook horen te zijn, is het uitgangspunt van deze workshop. Verdere beweging is nodig aangezien het huidige kader iedereen op zijn honger laat zitten. Daar waar een aantal ontwikkelingen als *een brug te ver*

ervaren worden, weerklinkt tegelijk een echo dat diezelfde ontwikkelingen ook als *een brug te kort* beschouwd kunnen worden. Het delicate evenwicht tussen beide percepties, vormt de rode draad voor deze rapportage.

Wederzijdse erkenning wordt als eerste onder de aandacht gebracht. Het is een concept met vele gezichten dat steeds vaker en steeds prominenter opduikt in Europese regelgeving. Wederzijdse erkenning kan echter niet altijd op evenveel bijval rekenen. Er worden klassiek drie redenen aangevoerd om aan te tonen dat de Europese regelgever *een brug te ver* gaat in de uitbouw ervan. Ook tijdens deze workshop passeerden ze de revue. Ten eerste hangt er grote onduidelijkheid rond het begrip: voordelen van flexibiliteit wegen niet voor iedereen op tegen het gevoel elke vat te verliezen op het inzetten van wederzijdse erkenning als hoeksteen voor de justitiële samenwerking. Ten tweede is het wederzijdse vertrouwen dat aan de basis van wederzijdse erkenning zou moeten liggen, eerder fictie dan werkelijkheid. Dit wordt ondersteund door de vaststelling dat bij de onderhandelingen van de meest recente wederzijdse erkenningsinstrumenten, teruggegrepen wordt naar oude voorwaarden zoals de dubbele strafbaarheid. Ten derde bestaat het gevoel dat wederzijdse erkenning wordt opgedrongen in situaties waar de nationale justitiële systemen duidelijk van elkaar verschillen. Dat opdringen staat in schril contrast met de filosofie dat wederzijdse erkenning dient ter ondersteuning van de gelijknissen tussen de justitiële systemen. Men slaat de nagel op de kop door te wijzen op het gevaar dat schuilt in het erkennen van buitenlandse beslissingen die fundamenteel niet passen binnen de eigen nationale strafrechtscultuur.

De vraag rijst evenwel of die drievoudige argumentatie moet leiden tot de conclusie dat de Europese regelgever met wederzijdse erkenning *een brug te ver* gaat, dan wel *een brug te kort* blijft. Immers, de aangevoerde redenen zijn allemaal terug te brengen tot een gebrek aan flankerende maatregelen, wat misschien eerder *een brug te kort* is. Pleitbezorgers van de wederzijdse erkenning voeren daarom aan dat de huidige situatie inderdaad *een brug te kort* is en men

* Dr. Patrick Van Calster is Universitair Hoofddocent aan het Instituut voor Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Leiden.